

حقوق شهروندی

فریدون افشاری

www.ketab.ir

سرشناسه: افشاری، فریدون، ۱۳۴۶
عنوان و نام پدیدآور: حقوق شهروندی / فریدون افشاری.
مشخصات نشر: تهران: کتاب شهر علم، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری: ع، ۵۰۴ ص.
وضعیت فهرست نویسی: فیفا
موضوع: حقوق مدنی -- جنبه‌های مذهبی - اسلام
رده بندی کنگره: KMH۵۰۰
رده بندی دیویی: ۳۴۶/۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۶۱۱۹۸۷۰

عنوان کتاب : ..... حقوق شهروندی
مؤلف : ..... فریدون افشاری
ناشر : ..... نشریات کتاب شهر علم
طرح روی جلد : ..... سید میثم فاطمی
ویراستار ادبی : ..... رشته اشرفی
شمارگان : ..... ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ : ..... اول
سال چاپ : ۱۳۹۹
قیمت : ..... ۲۹۰،۰۰۰ ریال
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۵۶۳-۵-۱

کلیه حقوق چاپ برای ناشر محفوظ است.

آدرس: تهران، خیابان انقلاب، خیابان دوازده فروردین، نبش کوچه بهشت آیین، پلاک ۷ طبقه ۲

تلفن: ۰۹۰۳۳۹۵۸۸۳۱ - ۶۶۵۸۳۰۳۰

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

- بخش اول: تعریف حقوق شهروندی، شهروند و مفاهیم شهروندی ۲
- الف: تعریف حقوق شهروندی ۲
- ب: تعریف شهروند ۲
- پ: مفاهیم شهروندی ۲
- بخش دوم: اخلاق شهروندی ۴
- بخش سوم: نکات کلی در خصوص حقوق شهروندی و چالش های آن ۵
- الف: نکات کلی ۵
- ب: چالش های حقوق شهروندی ۶
- بخش چهارم: منابع حقوق شهروندی ۸
- الف: قانون ۸
- ب: رویه قضایی ۱۰
- پ: عرف ۱۰
- ت: دکترین یا عقاید علمای علم حقوق ۱۱
- بخش پنجم: ارتباط حقوق شهروندی با شعبات مختلف علم حقوق ۱۱
- الف: ارتباط با حقوق اساسی ۱۱
- ب: ارتباط با حقوق مدنی ۱۲
- پ: ارتباط با حقوق جزا ۱۳
- ت: ارتباط با حقوق کار ۱۳
- ث: ارتباط با حقوق اداری ۱۴
- بخش ششم: تاریخچه حقوق شهروندی ۱۵
- الف: قانون حمورابی ۱۶
- ب: آفریقا ۱۷
- پ: یونان ۱۸

- ۲۰..... ت: روم
- ۲۲..... ث: چین
- ۲۳..... ج: ایتالیا
- ۲۳..... چ: انگلستان
- ۲۵..... ح: آمریکای شمالی
- ۲۷..... خ: فرانسه
- ۳۰..... د: ایران

فصل دوم: واژه ها، شاخص ها، اهداف، ویژگی ها و اصول مرتبط با حقوق شهروندی

- بخش اول: واژه ها
- ۴۲..... الف: تعریف و انواع حق فردی
- ۴۴..... ب: سایر اصطلاحات
- بخش دوم: شاخص ها
- ۵۱..... الف: شاخص های کمّی
- ۵۳..... ب: شاخص های توصیفی یا کیفی
- بخش سوم: اهداف حقوق شهروندی و ویژگی های جامعه و شهروند مطلوب
- ۵۵..... الف: اهداف حقوق شهروندی
- ۵۶..... ب: ویژگی های جامعه مطلوب
- ۵۷..... پ: ویژگی های شهروند مطلوب
- بخش چهارم: اصول حاکم و مرتبط با حقوق شهروندی
- ۶۰..... الف: اصل احترام به حق حیات و کرامت انسانی
- ۶۰..... ب: اصل مساوات
- ۶۱..... پ: اصل حاکمیت قانون
- ۶۳..... ت: اصل عدالت محوری (یا عدالت خواهی)
- ۶۶..... ث: اصل توجه منطقی و منصفانه به حقوق فرد و جامعه
- ۶۷..... ج: اصل دانایی (یا آموزش حقوقی)

فصل سوم: حقوق شهروندی در قرآن، مسیحیت، یهود، زردشت

۷۰	بخش اول: قرآن کریم
۹۰	بخش دوم: مسیحیت
۹۶	بخش سوم: یهود
۱۰۰	بخش چهارم: زردشت

فصل چهارم: حقوق شهروندی از منظر احادیث و روایات و سیره ی عملی

۱۰۴	بخش اول: از منظر احادیث و روایات
۱۳۸	بخش دوم: در سیره ی عملی

فصل پنجم: حقیقت شهروندی از منظر امام خمینی (س) و حضرت آیت الله خامنه ای (رهبر معظم انقلاب)

۱۸۴	بخش اول: از دیدگاه امام خمینی (ره)
۱۸۴	الف: فرمان هشت ماده ای امام
۱۸۶	ب: ایراد امام نسبت به گزینش رای غیر معقول
۱۸۷	پ: احترام به قانون و برابری در قبال قانون
۱۸۸	ت: آزادی و انتقاد
۱۹۱	ث: مردمی بودن مسئولان و ساده زیستی و عدم غرور آنان
۱۹۴	ج: منع سوء استفاده مسئولان از مقام و موقعیت و احترام به آرای عمومی و آزادی احزاب
۱۹۵	چ: خدمتگزاری مسئولین
۱۹۶	ح: قضاوت عادلانه و شایسته و منع اهانت به متهمین
۱۹۹	خ: منع ظلم و هرج و مرج و مراقبت از رفتار با زیر دستان
۲۰۰	د: اهتمام به امور مردم و جامعه
۲۰۰	ذ: احترام به جان و مال و عرض مردم و منع سلب آسایش دیگران
۲۰۲	ر: اقلیت های مذهبی
۲۰۴	ز: تعلق رادیو تلویزیون و مطبوعات به عموم مردم
۲۰۵	س: برخی از مصادیق حقوق شهروندی در سیره عملی امام خمینی (ره)

۲۱۲	بخش دوم: از دیدگاه رهبر معظم انقلاب (حضرت آیت الله العظمی خامنه ای مد ظله العالی)
۲۱۲	الف: اهمیت قضاوت عادلانه و منع وابستگی دستگاه قضایی به جریانهای سیاسی
۲۱۴	ب: بیان نظام بر پایه مردم و منع تحمیل فکر و عقیده
۲۱۴	پ: امر به معروف و نهی از منکر
۲۱۵	ت: عدالت اجتماعی و مبارزه با ظلم و تبعیض
۲۱۶	ث: محبت و صمیمیت نسبت به مردم و بین مردم
۲۱۷	ج: آزادی
۲۱۹	چ: انتقاد پذیری مسئولان
۲۲۰	ح: خدمتگرایی مسئولان و حل مشکلات مردم و احترام به آرای آنان
۲۲۲	خ: ریدگی در نظام اسلامی برای همه
۲۲۲	د: حدیث اخلاقی و آئینی از زن
۲۲۳	ذ: مبارزه با فسادات
۲۲۴	ر: ساده زیستی مسئولان و منع اشرافی گری

فصل ششم: حقوق شهروندی در قانون اساسی و برخی قوانین عادی

۲۲۶	بخش اول: در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۲۴۶	بخش دوم: در قوانین عادی
۲۴۶	الف: قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی
۲۴۹	ب: قانون مدنی
۲۵۳	پ: قانون مسئولیت مدنی
۲۵۴	ت: قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور مدنی
۲۵۵	ث: قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر
۲۵۵	ج: قانون مجازات اسلامی
۲۶۵	چ: قانون آیین دادرسی کیفری
۲۸۲	ح: قانون نظارت بر رفتار قضات
۲۸۳	خ: قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد
۲۸۵	د: قانون انتشار دسترسی آزاد به اطلاعات
۲۸۶	ذ: قانون حمایت از حقوق معلولان

۲۸۷	ر: قانون ساماندهی و حمایت از تولید و عرضه مسکن
۲۸۸	ز: قانون مطبوعات
۲۹۰	س: قانون نحوه به کارگیری سلاح توسط مأموران نیروهای مسلح در موارد ضروری
۲۹۱	ش: قانون کار
۲۹۲	ص: قانون اجاره رعایت احوال شخصیه ایرانیان غیرشیعه در محاکم
	ض: قانون رسیدگی به دعاوی مطروحه راجع به احوال شخصیه و تعلیمات دینی ایرانیان زرتشتی،
۳۰۶	کلیمی و مسیحی
۲۹۳	ط: قانون مدیریت خدمات کشوری
۲۹۶	ظ: قانون اصلاح قانون تعیین تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی با مردان خارجی
۲۹۷	ح: قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش
۲۹۷	غ: قانون هوای پاک
۲۹۸	ف: قانون ریزش آلوده آب
۲۹۸	ق: قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست
۲۹۹	ک: قانون احکام دائمی برنامه های توسعه کشور
۳۰۰	گ: قانون ساختار نظام جامع رفاه و تامین اجتماعی
۳۰۲	ل: قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران
۳۰۲	م: قانون حمایت از حقوق مصرف کنندگان
۳۰۴	ن: قانون تقویت و توسعه نظام استاندارد
۳۰۵	و: قانون نظام صنفی
۳۰۷	ه: قانون مواد خوراکی و آشامیدنی و آرایشی و بهداشتی
۳۰۸	ی: سایر قوانین

فصل هفتم: حقوق شهروندی در سند چشم انداز، سیاست های کلی نظام، بیانیه

گام دوم انقلاب و برخی مصوبات مراجع دیگر

۳۲۸	بخش اول: سند چشم انداز بیست ساله کشور
۳۲۸	بخش دوم: در سیاست های کلی نظام
۳۲۹	الف: سیاست های کلی امنیت قضائی
۳۳۰	ب: سیاست های کلی نظام اداری

- ۳۳۱ ..... پ: سیاست های کلی سلامت
- ۳۳۲ ..... ت: سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی
- ۳۳۳ ..... ث: سیاست های کلی خانواده
- ۳۳۴ ..... ج: سیاست های کلی اشتغال
- ۳۳۴ ..... چ: سیاست های کلی جمعیت
- ۳۳۵ ..... ح: سیاست های کلی در امور مسکن
- ۳۳۶ ..... خ: سیاست های کلی نظام قانونگذاری
- ۳۳۶ ..... د: سیاست های کلی تحول در نظام آموزش و پرورش
- ۳۳۷ ..... بخش سوم: در بیانیه گام دوم انقلاب
- ۳۳۹ ..... بخش چهارم: برخی از مصوبات قوه قضائیه
- ۳۳۹ ..... الف: دست العمل و خط کرامت و ارزش های انسانی در قوه قضائیه
- ۳۵۴ ..... ب: دستورالعمل اجرائی ب. ۱۵ قانون احترام به آزادیهای مشروع و حفظ حقوق شهروندی
- ۳۵۸ ..... پ: بخشنامه مورخ ۲۰/۲/۲۸۳۲ سیاست قوه قضائیه
- ۳۶۱ ..... ت: دستورالعمل نظارت پیگیری حقوق عامه
- ۳۶۶ ..... ث: نمونه هایی از سایر مصوبات قوه قضائیه
- ۳۷۲ ..... بخش پنجم: برخی از مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی
- ۳۷۲ ..... الف: منشور حقوق و مسؤلیت های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران
- ۳۸۵ ..... ب: سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
- ۳۸۷ ..... پ: ارزش های اساسی جمهوری اسلامی

فصل هشتم: حقوق شهروندی در نظام اداری و منشور حقوق شهروندی

- ۳۹۰ ..... بخش اول: حقوق شهروندی در نظام اداری
- ۳۹۰ ..... الف: کلیاتی پیرامون مصوبه شورای عالی اداری
- ۳۹۰ ..... ب: فصول و مواد مرتبط با حقوق شهروندی در نظام اداری
- ۴۰۷ ..... بخش دوم: منشور حقوق شهروندی
- ۴۰۷ ..... الف: کلیاتی پیرامون منشور
- ۴۰۷ ..... ب: مقدمه و مواد منشور و ساز و کار اجرا و نظارت

فصل نهم: مراجع مرتبط با حقوق شهروندی

- ۴۳۰ بخش اول: رهبری
- ۴۳۲ بخش دوم: مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان
- ۴۳۷ بخش سوم: قوه مجریه
- ۴۴۳ بخش چهارم: قوه قضائیه
- ۴۵۸ بخش پنجم: مراجع شبه قضائی

فصل دهم: نکاتی در خصوص حقوق بشر و ارتباط آن با حقوق شهروندی

- ۴۷۲ بخش اول: تعریف حقوق بشر و اشتراک و افتراق آن با حقوق شهروندی
- ۴۷۴ بخش دوم: مهم ترین موازین بین المللی حقوق بشر
- ۴۷۷ بخش سوم: مواردی از اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی
- ۴۸۵ بخش چهارم: شورای حقوق بشر و کمیته حقوق بشر
- ۴۸۶ بخش پنجم: برخی از مواد اعلایه اسلامی حقوق بشر

۴۹۱

منابع و مآخذ

شهروندی مفهومی عجیب شده با اجتماع و قلمرو سیاسی است. دلیل این مدعا همان خصیصه مدنی الطبع بودن انسان و ناگزیری وی به حیات جمعی و رغبت به نظمی نهادین و پایدار است. مسلماً لازمه این حضور زندگی مدارانه و بقاء شایسته در عرصه یک جامعه سیاسی، بسترسازی و سامان بخشی مناسبات گوناگونی است که می بایست با درک صحیحی از واقعیت‌ها، حقایق و ضرورت‌ها به طور منصفانه و منطقی در ابعاد مختلف شکل گرفته و ضمن اینکه موجبات عینیت یافتن قابلیت‌ها، استعدادها و شایستگی‌های شهروندان را در چهارچوب ضوابط و به نحو مطلوب و به موقع فراهم می سازد، تجلی بخش حقوق و تکالیف متقابل عناصر آن نیز به شور شفاف و صریح باشد. بدون شک قوام صحیح این روابط در گذر زمان و عدم تعرض به ساحت‌های ارزشی تعیین شده و اهتمام در تداوم زندگی کرامت گونه آدمی، می طلبد که سازوکارهای عادلانه و نهادینه شده، با تدابیر و ضمانت اجراهای کافی، تبعیه و عملیاتی گردد که عمدتاً نقش کلیدی و محوری در این مورد، بوده حاکمیت است، اما نباید از تأثیرگذاری و نقش آفرینی مردم نیز غافل شد. بدین منظور و با لحاظ سایر مهمات مسئله حقوق شهروندی که امروزه تحلیل محتوایی مقوله‌های متنوع آن در میان بسیاری از صاحب نظران از جدیت خاصی برخوردار شده است، علیرغم گستردگی، تنوع و حتی برخی ابهامات مفهومی، به عنوان یک موضوع مهم و جدید آفرین در این خصوص مطرح نظر بوده، کما اینکه روز به روز بر اهمیت مطالعاتی و نوید بخشی آن افزوده می گردد.

مباحث این اثر نیز که به نوعی پیرامون جنبه‌های مختلف حقوق شهروندی و در چندین فصل تبیین و نگارش گردیده به نحوی طراحی و تدوین شده است تا بتواند در بسیاری از موارد اغلب مسائل مرتبط با موضوع بوده و امید است علاوه بر جلب رضایت مطالعه کنندگان عزیز در ارتقاء سطح آگاهی‌ها و هم افزایی‌های مورد نیاز و تحقق سایر اهداف مربوط، مفید و مؤثر باشد. پیشاپیش از ارائه نقطه نظرانی که سعادت سازنده تشکر می شود.

فریدون افشاری

خراسان جنوبی - بیرجند، ۱۳۹۹